

Aija Taimiņa

**NIKOLAUSA RAMMES APLIECINĀJUMS PAR PIECU SLĒGTĀ
FRANCISKĀŅU KLOSTERA GRĀMATU SAŅEMŠANU UN LU AKADĒMISKĀS
BIBLIOTĒKAS SĀKOTNI**

1 Anno etc. Xxiiij, vm[m]entrent mydfastenn vngeferlich do entfencck ick Nico-
2 laus Ra[m]me dusse na angetekeden boeke vth denn Grawe[n] Kloster
3 dorch ouerhantrekynge des Erszame[n], wysssen und vo[r]sichtigenn Herrn
4 Pawel Drelinges Borgermeister tho denste vnd gebruke vor dat ge-
5 mene beste. Int erste eyn boeck
6 Secunda pars biblie cum expositione Lire
7 Sexta pars
8 Genomet Sexta pars Hugonis
9 Diu[in]i Aureoli Augustini Sermonum op[er]a
10 Opera Cipriani.
11 Dusse vorgeschreuen bōke synt by my to truwer hant thom gemen[ne]
12 bestenn, alle tydt in macht des Ersam[en] Radts to vorderi[n]de
13 efte tho vo[r]gune[n]de, wo ere Ersamheidenn dat geleuth.

LUAB. Rk2674. 1 lp. Rokraksts. Viduslejas vācu val. Pēc 1528 - līdz 1532. Papīrs. 14
x 21,4 cm

Transkripcija:

Nikolauss Bušs (Nicolaus Busch), 1910; Aija Taimiņa un Andris Levāns (precizēta transkripcija, 2022)

Tulkojums

1 [15]24. gadā ap gavēņa vidu es, Nikol-
2 auss Ramme esmu saņēmis tālāk minētās Pelēkā klostera grāmatas no godājamā,
3 gudrā un apdomīgā birģermeistara kunga
4 Pavela Drelinga rokām, lai tās kalpotu un tiktu lietotas vispārīgam
5 rīgam labumam. Vispirms [pa] vienai [no] grāmatām, kā [šeit] nosauktas
6 bībeles otra daļa ar Līras komentāriem
7 [bībeles] sestā daļa
8 Hugo [darbu] sestā daļa
9 Dievišķā Aurēlija Augustīna runu krājums
10 Kipriāna darbi
11 Šīs pieminētās grāmatas atrodas pie manis, drošās rokās, [nodotas] vispārīgam
12 labumam, joprojām Godājamā Rāte ir tiesīga, tās
13 atprasīt vai atļaut [lietot], kā godājamiem [Rātē] tas patiktos

Tulkojums latviešu val.: Marija Lācis (1972); precizēts tulkojums: Aija Taimiņa un Andris Levāns (2022)

Literārs tulkojums

1524. gadā ap gavēņa vidu es, Nikolauss Ramme, esmu saņēmis tālāk minētās Pelēkā klostera grāmatas no godājamā, gudrā un apdomīgā birģermeistara kunga Pavela Drelinga rokām, lai tās kalpotu un tiktu lietotas vispārīgam labumam. Vispirms pa vienai no grāmatām, kā šeit nosauktas

Bībeles otra daļa ar Līras komentāriem

Bībeles sestā daļa

Hugo darbu sestā daļa

Dievišķā Aurēlija Augustīna runu krājums

Kipriāna darbi.

Šīs pieminētās grāmatas atrodas pie manis, drošās rokās, nodotas vispārīgam labumam, joprojām Godājamā Rāte ir tiesīga, tās atprasīt vai atļaut lietot, kā godājamiem Rātē tas patiktos.

Tulkojums latviešu val.: Marija Lācis (1972); precizēts tulkojums: Aija Taimiņa un Andris Levāns (2022)

Sv. Jēkaba baznīcas luterāņu mācītājs Nikolauss Ramme (*Nikolaus Ramme, Ramm, Rham*, †1532) apliecina, ka 1524. gadā ap gavēņa vidū Rīgas birģermeistars Pavels Drelings tam nodevis piecas grāmatas no Pelēkā (franciskāņu observantu Sv.Katrīnas klostera Rīgā), lai tās kalpotu un tiktu izmantotas vispārīgam labumam (*tho denste un gebruke vor dat gemene beste*). Apliecinājums (jeb kvīts, *Qittung*, kā dokuments tradicionāli ticis saukts literatūrā) rakstīts pēc 1528. gada, par ko liecina birģermeistara Pavela Drelinga pieminējums un amata titulācija (Pavels Drelings jeb Pauls Dreilings ir Rīgas birģermeistara amatā no 1528. gada, viņš miris ap 1533.-1536.gadu).

Rammes sastādītā dokumenta pirmatklājējs (ap 1799) ir vēsturnieks un avotpētnieks Johans Kristofs Broce (*Brotze*, 1742-1623), kurš izgatavojis dokumenta faksimilnorakstu un to tulkojis vācu valodā; noraksts saglabājies Broces manuskriptā “Rokrakstu paraugi” (*Proben von Schriftzügen*, LUAB). Otrreiz kvīti atrada (1910) Rīgas pilsētas bibliotēkas direktors, vēsturnieks Nikolauss Bušs (*Nicolaus Busch*, 1864-1933), viņš Rīgas pilsētas bibliotēkas krājumā pirmais identificējis 16. gs. sākuma dokumentā ļoti īsi un aptuveni, pat bez izdošanas gada uzskaitītās grāmatas. Bušam pirmajam izdevies precizēt ziņas par senajiem izdevumiem.

Vēsturniece un bibliotekāre Marija Lācis (1905-1988) uzsvērusi (1972), ka Ramma sastādītais dokuments ir „šobrīd zināmā vecākā zināmā liecība par bibliotēku. Lielākajai daļai bibliotēku, kas radušās šajā laikā, nav speciālu dibināšanas aktu. (...) Tādēļ minētais dokuments uzskatāms par bibliotēkas rašanās apliecinājumu“. Pārlūkojot Reformācijas laikā luteriskajās pilsētās jaunveidoto publisko bibliotēku vēsturi, jāsecina, ka Rīgas pilsētas bibliotēka tad būtu uzskatāma par vienu no senākajām, ja ne par pašu senāko laicīgo pilsētas publisko bibliotēku visā vācu kultūrtelpā, un noteikti - Baltijas jūras reģionā.

PRIEKŠVĒSTURE. SHOLASTIKA UN REFORMĀCIJA

Stāsts par jaunās evaņģēliskās ticības uzvaru Rīgā nav iedomājams bez stāsta par Mārtaņa Lutera (*Luther*, 1483-1546) mācības iedvesmoto Reformācijas piekritēju dedzīgo, bet reizē agresīvo un destruktīvo rīcību, vērsoties pret “papistu” Romas baznīcai tik būtiskajām vērtībām - sholastisko teoloģiju, svēto pielūgšanu, baznīcu greznību, klosteriem, garīdzniecību.

Izprast Rīgas pilsētas publiskās bibliotēkas tapšanas priekšnoteikumus iespējams, atkāpjoties laikā vēl vismaz piecus gadus atpakaļ un pievēršoties vairākām pašā Reformācijas sākotnē formulētajām Lutera idejām. Svarīgi izsekot Lutera uzskatiem par dziļām Svēto rakstu studijām, grāmatām un lasīšanu, bet vispirms - par kristīgās ticības atjaunošanu, skolu un universitāšu izglītību. Turklāt Lutera skatījumā ticības reformācija pirmkārt ir izglītības reformācija. Izšķirīga nozīme ir Lutera nelokāmi paustajai pārliecībai par klosteru un konventu likvidēšanas nepieciešamību, svētsolījumu atcelšanu, garīdzniecības un klosteru klēra izraidīšanu, klosteru īpašumu pārņemšanu. Prasība tīra evaņģēlija sludināšanas vārdā atteikties no elkdievībai pielīdzināmās svēto pielūgšanas stingri vērsās pret svētgleznām un svēto tēliem baznīcās. Reformācijas norisēs jaunveidotām institūcijām (tātad arī visiem pieejamām bibliotēkām) būtiski bija Lutera un viņa sekotāju uzskati par kopīgo labumu, kas draudzēm un laicīgām pilsētu amatpersonām ļāva veidot jaunu naudas līdzekļu, ziedojumu un Romas baznīcai atsavināto vērtību pārvaldības pieredzi.

Reformācijas sākumu iezīmēja garīdznieka, augustīniešu mūka un teoloģijas doktora Mārtaņa Lutera 1517. gada 31.oktobrī Vitembergā publiskotās 95 tēzes disputam “Par grēku atlaižu spēku” (*Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum*), to strikti formulētās pamatnostādnes drīzumā pārveidoja nevien baznīcu un reliģisko dzīvi, bet sabiedrību kopumā, visās vācu zemēs, arī Rīgā.

Tomēr vēl pirms tam, pāris mēnešus agrāk, Lutera bija uzsācis akadēmisku diskusiju par sholastiskās teoloģijas nozīmi. 1517.gada 26.aprīlī viņš vadīja disputu Vitembergas universitātē par sholastiku, par Dieva žēlastību, dievišķo likumu, gribu. Lutera, respektējot Sv.Augustīna

darbus un norādot uz Dieva žēlastības izšķirīgo nozīmi, savās 97 tēzēs “*Disputatio contra scholasticam theologiam*” paziņoja, ka par liekiem un nederīgiem uzskatāmi Aristoteļa darbi par ētiku, laimi un teoloģiju, uz kuriem bija balstījusies Sv. Akvīnas Toma (*S. Thoma Aquinensis*, ap 1225-1247) iedibinātā sholastiskā teoloģija:

“visa Aristoteļa ētika ir žēlastības ļaunākais ienaidnieks. Tas ir pretstatā sholastikai” (*Tota fere Aristotelis Ethica pessima est gratiae inimica. Contra scholasticae*) p.1, [42]), “Īsumā viss Aristotelis teoloģijai ir kā tumsa gaismai” (lat. *Totus Aristoteles ad theologiae est tenebre ad lucem*, p.2, [50]).

Ja Akvīnas Toms bija runājis par tiesībām un četru veidu dievišķajiem likumiem (*lex*), tad Lutera “97 tēzēs” rakstīja :

“Nolādēti ir visi, kas dara likuma (bauslības) darbus. Svētīgi visi, kas dara Dieva žēlastības darbus” (79. *Maledicti sunt omnes, qui opantur opera legis*. 80. *Benedicti sunt omnes qui opantur opera gratiae Dei*),

tā noliedzot sholastisko teoloģiju kopumā, un tāpat noraidot Aristoteļa un Akvīnas Toma sekotāju – ietekmīgu viduslaiku sholastu sacerējumus, proti, vērsoties Džona Dunsas Skota (*John Duns Scotus*; †1308), Pjēra no Aijī (*Pierre d’Ailly, Petrus de Alliaco*, 1350 — 1420), Okamas Viljama (*William of Ockham*, 1280–1349) darbiem.

Nākamie Lutera darbi turpināja, izvērta un papildināja 1517.gada 26. aprīļa un 31.oktobra tēzēs teikto. Lutera akadēmiskiem disputiem pieteiktās teoloģiskās reformu idejas un visai sabiedrībai adresētie asi polemiskie aicinājumi drīz veidoja priekšnoteikumus Reformācijas norisēm, kas pēc pāris gadiem rezultējās arī ar publisku un laicīgu bibliotēku ierīkošanu protestantismā pārgājušajās pilsētās. Vērojams, kā sākotnēji tēzēs tikai teorētisku pārspriedumu veidā īsi formulētās idejas drīz vien Lutera asi polemiskajos rakstos iegūst izvērstu argumentāciju, pamatidejas tiek pārstrādātas visai konkrētu norādījumu veidā. Piemēram, 31. oktobrī publikotā 62. tēze norāda, ka

“Baznīcu patiesais dārgums ir svētais Dieva godības un žēlastības evaņģēlijs” (*Verus thesaurus ecclesie est sacrosanctum euangelium glorie et gratie dei*),

tā asi vērsoties pret grezno baznīcas iekārtojumu un netieši prasot atteikties arī no sholastiskās teoloģijas. Minētā Lutera tēze balstīja 1521. gadā izstrādāto t.s. “sola” (latīņu val. vienīgi) teoloģiju, reformācijas doktrinālo pamatu, ko veidoja četri dvēseles pestīšanas pamatprincipi: “tikai ticībā” (*sola fide*), “tikai ar Rakstiem” (*sola Scriptura*), “tikai Kristus” (*solus Christus*), “tikai caur žēlastību” (*sola gratia*). Lutera paustais “tikai ar Rakstiem” princips piešķīra izšķirīgu nozīmi individuālām Bībeles studijām, izglītībai, lasīšanai, tekstu aprītei, grāmatiespiešanai, visiem pieejamiem grāmatu krājumiem.

Par izglītības, Svēto rakstu studiju, grāmatu un lasīšanas nozīmi Lutera runājis daudzos saspringtā reformācijas sākumlaika darbos, tostarp aicinājumā zemes kungiem atbalstīt ticības un baznīcas pārveidi. Viņa aicinājums “Vācu nācijas kristīgiem augstmaņiem par kristīgā stāvokļa uzlabošanu” (*An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung*) iznācis 1520. augustā, nekavējoties izpirkts, pirmajam izdevumam sekoja citi, kopumā darbs piedzīvoja 15 izdevumus. Lutera agrīnajos reformu priekšlikumos būtisku vietu ieņēma izglītības jautājumi, ieskaitot arī prasību likvidēt vai pārveidot klosterus, kam bija jāklūst par visiem pieejamām kristīgām skolām. Turklāt jādibina arī skolas meitenēm, kam vismaz stundu dienā lasītu priekšā evaņģēliju vācu vai latīņu valodā. Turpinājumā (25. priekšlikumu sadaļā) Lutera piedāvāja rūpīgi izstrādātu plānu, kā reformēt studijas universitātēs, jo:

“arī universitātēm nepieciešama laba, stingra reformācija” (*Die vniuersiteten dorfften auch wol eyner gutten starken reformation*. [S.86; L recto]).

Teoloģijas studiju jautājumā Lutera izvērš jau 1517. gada “97 tēzēs” pausto sholastikas noraidījumu. Saskaņā ar Lutera pārlicību, teoloģijā svarīgākais ir nopietnas Bībeles studijas,

tāpēc būtu jāpārtrauc Aristoteļa metafizikas, ētikas, dvēseles (*de Anima*) filosofijas studijas un jāizņem Aristoteļa un tā sekotāju sholastu grāmatas, jo universitātēs

“maz māca svētos rakstus un kristīgo ticību, un tur valda vienīgi aklaiss pagānu skolmeistars Aristotelis” (*wenig der heyligen schrift vnd Christlicher glaub geleret wirt, vnd allein der blind heydnischer meyster Aristoteles regiirt*. [S. 86; L recto).

Turpretī Luters spētu labprāt pieņemt, ka universitātēs tiktu atstātas Aristoteļa loģikas, retorikas, poētikas grāmatas, kuru studijas noderētu daiļrunības un sprediķošanas apguvei. Tāpat universitātēs ir jāapgūst valodas (latīņu, grieķu, senebreju), matemātika, vēsture.

Luters jau sākotnēji stingri vērsās arī pret tālaika teoloģiskās izglītības pamatu: proti, sentenču (*sententiae*) studijām :

„bet tagad, kad valda vienīgi sentences, teologos ir vairāk pagāniskas vai cilvēcīgas tumsības, nekā svētīgas skaidras Rakstu mācības“ (*nu aber, szo sententias allein hirschen, sindt man mehr heydnische vnd menschliche dunckel, den heylige gewisse lere der schriftt in den Theologen*. S.92; L iij verso).

“Sentences četrās grāmatās” (*Libri Quattuor Sententiarum*) ir ievērojāmā itāļu teologa, Parīzes bīskapa Lombardijas Pētera (*Petrus Lombardus*, ap 1095/110 – 1150) pamatdarbs, sistemātiski kārtots teoloģisku tekstu kompendijs, kas vairākus gadsimtus tika izmantots kā svarīgākā teoloģijas mācību grāmata, “sentences” tika studētas divus semestru ilgumā, iznākumā students ieguva sentenču bakalaura (*baccalaureus sententiaris*) grādu. Lombardijas Pētera “sentencēs” tika iekļauti aptuveni 1000 spožākie fragmenti no Bībeles un baznīctēvu darbiem, koncentrētā, īsā formā; “sentences” studēja un komentēja visi ievērojamākie viduslaiku teologi. Lutera uzskatā šādas fragmentāru izrakstu studijas nenovēršami ved prom no Svētajiem rakstiem.

Aicinājumā kristīgajiem augstmaņiem Luters ierosina pārtraukt baznīcas kanonisko tiesību (dekrētu) studijas..

LUTERS: PAR IZGLĪTĪBU, GRĀMATĀM UN BIBLIOTĒKAM

Luters jau 1520. gada aicinājumā kristīgiem augstmaņiem teoloģijas studiju sakarā bija uzsvēris, ka:

“vajag mazāk grāmatu, un jāizvēlas labākās, jo grāmatu daudzums nepadara par skolotu, lai lasa daudz vai maz; bet vajag lasīt labas lietas, un bieži, lai cik maz arī tas ir, tas māca saprast Rakstus un turklāt dievbijību. Jā, protams, vajag lasīt visu svēto baznīcas tēvu rakstus, bet tikai kādu laiku, un tad pāriet pie Rakstiem (*Die bucher must man auch wenigern , vnd erleben die besten , dan viel bucher machen nit geleret, vil leßben auch nit , ssondern gut ding , vnnd offt leßenn , wie wenig sein ist, das macht geleret in der schriftt, vnd frum dazu, Ja es solten aller heyligen vetter schriftt , nur ein zehnt lang werden geleßenn , da durch in die schriftt kummen...*[S.92]).

Lutera tuvāko sekotāju radikālo nostādni un opozīciju Romas baznīcai jau reformācijas sākotnē demonstrēja Filipa Melanhtona (*Melancthon*, 1497 - 1560) un Lutera sarīkotā simboliskā sholastiķu grāmatu un pret Lutera vērstās pāvesta lāstu bullas sadedzināšana pie Vitembergas pilsētas vārtiem 1520.gada 10.decembrī. Luters Vitembergā sadedzināja kanonisko tiesību grāmatu (*Codex iuris canonici*), tāpat viņš būtu gribējis sadedzināt arī Dunska Skota *Liber Sententiarum* un Akvīnas Toma *Summa theologica*, bet grāmatas nebija atrodamas. Sprotams, ka Lutera nelokāmā pārliecība un prasības atteikties no Aristoteļa, sholastu, kanonisko tiesību tekstu studijām vēlāk atbalsojās protestantu universitāšu un pilsētu bibliotēku grāmatu krājumu satura izmaiņās un izšķirīgi ietekmēja daudzu sholastikas grāmatu un rokrakstu tālāko likteni.

Turpmāk, pieredzot reformācijas panākumus arvien jaunās un jaunās pilsētās un zemēs, Lutera sagatavoja un izplatīja norādījumus jauna satura evaņģēliskas izglītības izveidei. Lutera aicinājumā vācu pilsētu rātskungiem un maģistrātiem (*An die Rathen aller Stötte Teutsches lands, das sy Christenliche schulen auffrichten vnd halten sollen*. Wittemberg, 1524) apkopoti norādījumi pilsētu pašpārvaldes īstenotājiem, kā veidot un uzturēt skolas. Aicinājumā rātskungiem Lutera turpina un konkretizē jau darbā "Vācu nācijas kristīgiem augstmaņiem" (1520) iezīmētos izglītības un pedagoģijas jautājumus. Apstākļos, kad augstskolas piedzīvo panīkumu, un klosteri likvidēti, tāpat arī slēgtas klosteru uzturētās vecā parauga skolas, pilsētu rātskungiem pašiem pienākas neatlaidīgi un ar vislielākajām rūpēm domāt par jaunatni un par to, kur un kā skolosies visu kārtu bērni un jaunieši, turklāt skolu pienākas apmeklēt arī meitenēm – katru dienu vienu stundu vismaz. Lutera ar visu savas autoritātes spēku aicina veidot skolas, kurās bērni apgūst vairākas valodas, arī grieķu un senebreju (tas ļaus lasīt Bībeli senvalodās), vēsturi, matemātiku, mūziku un dziedāšanu. Tā ir kristīga humānisma garā veidota izglītības programma. Aicinājuma noslēguma daļā Lutera pievēršies grāmatām un bibliotēkām, kas viņa redzes lokā līdz šim nebija nonākušas; arī bibliotēkas iekļaujas izglītības reformācijas iecerē. Bibliotēkas un grāmatas ir zināšanu avots. Lutera skatījumā grāmatas iedalāmas labajās (evaņģēliji, Bībele u.c.) un sliktajās, nederīgajās (Aristoteļa darbi, sholastu jeb mūku sacerējumi u.tml.); abām grupām Lutera veltījis plašus, emocionālus raksturojumus. Lutera rosina rātskungus ierīkot grāmatu krātuves:

“Visbeidzot ir labi apdomāt ikvienam, kam ir vēlme un prieks, (...), ka nav jātaupa darbs un nauda, lai īpaši lielajās pilsētās iekārtotu labas bibliotēkas (*Librareyen*) vai grāmatu namus. Jo tamdēļ, lai Evaņģēlijs un dažādas mākslas (zinātnes) varētu pastāvēt, tiem ir jābūt rakstos ietērptiem un iesietiem, tā kā to darījuši pravieši un apustuļi“ (*Am letsten ist auch das wol zu bedenken, allen denjenigen, so lieb und lust haben, (...), das man fleiß unnd koste nicht spare, gute Librareyen oder bücherheüser, sonderlich in den grossen stöthen, die sollichs wol vermügen, zu uerschaffen. Denn so das Evangelion und allerlay kunst soll bleiben, muß es ye ynn bücher und schrifft verfasst und angebunden sein, wie die Propheten und Apostel selbs gethon haben*. S. Div verso).

Savai argumentācija Lutera izmanto piemērus no Bībeles, lai apliecinātu, cik ļoti bibliotēkas un grāmatas vajadzīgas mākslu un zināšanu saglabāšanai: apustulis Pāvils daudz lasījis, pats Dievs uzdevis levītu priesteriem sargāt un aprūpēt Mozus likumu grāmatas un vairo to norakstus, tāpat daudzi Izrēla ķēniņi uzturējuši un vairojuši grāmatu krājumus. Lutera norāda, ka patlaban tas darāms, lai

“... grāmatas varētu lasīt un studēt ne tikai mūsu garīgie un laicīgie valdnieki, bet arī tamdēļ, lai labas grāmatas tiktu saglabātas un neietu zudībā, tāpat kā mākslas un valodas, kas mums tagad ir dotas no Dieva žēlastības” (... *das nich allayne darumb, das die yenigen, so uns gaystlich vnd weltlich fürsteen sollen, zu lesen und studiern haben, sonder das auch die guten bücher behalten vnd nicht verlorn werden, samt der Kunst vnd Sprachen, so wir yetzt von Gottes Gnaden haben*, S. Ei recto).

Lai gan Lutera atzīst, ka senāk klosteri un konventi bija iekārtojuši bibliotēkas, kaut arī tad bijis maz labu grāmatu (*haben auch die stifte vnd klöster vor zeytten librareyen angericht, wiewol mit wenig gutten büchern*; S. Ei recto), tomēr asos vārdos viņš raksturo vēlākos laikus: kāds posts ir patlaban, kad nevienam nerūp grāmatas un labu bibliotēku ierīkošana, kaut gan tam pietiek gan grāmatu, gan ļaužu. Diemžēl ar laiku visas mākslas un valodu zināšanas ir panīkušas (S. Ei verso). Lutera skatījumā vainojamas ir sliktas mācību grāmatas un sholastu sacerējumi, kam veltīti skarbi epitēti, bieži izvēlēti rupji vienkāršrunas vārdi:

“patiesi taisnīgo grāmatu vietā ir stubās, nederīgās, kaitīgās mūku grāmatas, katolikonī, *Florista, Grecista, Labyrinthus, Dormi secura* un tamlīdzīgi ēzeļu mēsli, tās

ir velna ieviestas, un tamdēļ latīņu valoda ir pilnīgi pagrimusi un nav vairs atrodamā nevienu prasmīga skola, kurā valodu varētu mācīties vai spētu studēt” (*Vnd anstatt rechtschaffner bücher die tollen, unnützen, schädlichen Münich bücher, Catholicon, Florista, Grecista, Labyrinthus, Dormi secure vnd dergleichen eselsmist vom Teuffel eingeführt ist daß damit die Lateinisch sprache zu boden ist gangen vnd nyrgent kain geschickte schule noch lere noch weise zu studieren ist über bliben*. S. Ei verso).

Luters atkal nikni piemin Aristoteļa darbus, kas nāk reizē ar neskaitāmām kaitīgām grāmatām un ved arvien tālāk prom no Bībeles (S. Ei verso), viņš sarkastiski un rupji runā par par mūkiem – “velna viepļiem” (*Teuffels laruen*, S. Ei verso) un “stulbajām mūku grāmatām”, kas

“mums neko labu nemāca, bet padara arvien aklākus un stulbākus, un tamdēļ aprij visus mūsu labumus; un tagad savāc visus viņu sūdus un mēslus – viņu neķitrās indīgās visu klosteru grāmatas. Nu visi kakti pilni, to ir briesmīgi iedomāt “ (... *die uns nichts guts lereren Sonder nur ymer mer blinder vnd toller machten, vnd dafür alle vnser güter fressen vnd samleten nun deß trecks vnd mysts irere vnflätigen giftigen bücher aller clöster. Ja alle winckel vol, das greulich zu dencken ist*. S. Eij recto).

Luters būtu gatavs pilnīgi visas mūku grāmatas izmest un to vietā likt labas, godājamas grāmatas (S. Eij recto), tomēr pārdomāti izvēloties, nevis alkstot vien pēc liela skaita. (S. Eij verso). Pamudinājumam Lutera sniedz padomus, kādām labām grāmatām jābūt bibliotēkā, kura tad kalpotu mācītiem cilvēkiem. Lutera šķietami apraksta savas personīgās bibliotēkas vēlamā saturu, tomēr viņa padoms ir domāts visiem, viņš netiecas pēc sava labuma, bet “meklē laimi un svētību visai Vāczemei” (...*allain des gantzen Deütschen lands glück und hayl suche*. S. Dii verso).

Mūsdienu vērtējumā Lutera savas izdeālās bibliotēkas grāmatas sakārtojās nodaļās, kas visai radniecīgas mūsdienu universālās decimālās klasifikācijas (UDK) sistēmai:

“Vispirms tur jābūt abiem svētajiem rakstiem, latīņu, grieķu, ebreju un vācu valodā, un kaut vai vēl vairākās valodās. Tad tad tādām grāmatām, kas noder valodu apmācīšanai, kā dzejnieku darbi un oratoru runas, neskatoties uz to, vai tās pagānu vai kristiešu, grieķiski vai latīniski. Jo no tādām var mācīties gramatiku. Tad jābūt grāmatām brīvajās mākslās un tāpat visās citās mākslās. Visbeidzot arī tiesību un ārstniecības grāmatas. (...) Līdzās ievērojamākajām grāmatām jābūt arī hronikām un vēsturēm, dažādās valodās. Jo tās brīnumlabi noder, lai izprastu un vadītu šīs pasaules dzīves ritējumu. Kā arī lai saskatītu Dieva darbus un brīnumus.” (*Erstlich solt die hailig schrifft bayde auff Lateinisch Kriechisch Ebreisch vnd Teütsch, vnnnd ob sy noch in meer sprachen wäre, drynnen sein. Darnach solche bücher, die zu den sprachen zu lernen dyenen, als die Poeten vnd Oratores. Nicht angesehen ob sye Hayden oder Christen wären., Kriechisch oder Lateinisch. Dann auß sollchen müß man die Grammatica lernen. Darnach solten sein die bücher von den freyen künsten, vnd sonst von allen andern künsten. Zu lest auch der Recht vnd Ertzney bücher . (...) Mit den fürnämesten aber solten sein die Chronicken vnd Historien, walerlay sprachen man haben künde. Dann die selben wunder, nütz synd, der weltlauf zu erkennen vnd zu regiren. Ja auch gottes wunder vnd verck zu sehen*. S. Eij verso).

Lutera aicinājumam rātskungi bija milzīga ietekme, tas 1524. gadā vien iznāca 51 reizi (Vitembergā, Erfurtē, Augsburgā, Jēnā, Nirnbergā, Štrāsburgā, Konstancē), aicinājums noteikti tika lasīts arī Rīgā, ko apliecina izdevums ar tālaika marginālijām LUAB krājumā. Iedziļinoties Lutera programmatiskajā aicinājumā un izprotot tā nozīmi, jāuzdod jautājums, kāda bija tā praktiskā ietekme un recepcija vācu zemju protestantu aprindās, jo īpaši bibliotēku vēstures aspektā. Secināms, ka Lutera aicinājuma iespaidā vācu kultūrtelpā reformācijas laikā tika izveidotas vairākas laicīgas publiskās bibliotēkas, un par vecāko tiek uzskatīta

Magdeburgas pilsētas bibliotēka, kas tika izveidota no 1525. gada jūlijā likvidētā Augustīniešu eremītu klostera bibliotēkas krājumiem (sk. Handbuch der historischen Buchbestände). Vērojams gan, ka slēgtajos un mūku pamestajos klosteros atstāto grāmatu liktenis daudzkārt bija visai skumjš, klosteru bibliotēkas tika postītas vai ilgstoši atstātas novārtā. Tomēr juku laikiem beidzoties, turpmākajā reformācijas gaitā, daudzviet bija vērojams, ka klostera – proti, noslēgtas klerikālas kopienas veidoti, uzturētie un lietotie elitārie grāmatu krājumi pārtapa visai pilsētas pilsoniskajai sabiedrībai pieejamās, publiskās un kopīgi izmantojamās bibliotēkās. Noraidot Romas baznīcai raksturīgos varas vertikāles un hierarhijas principus, tika veidots jaunas, evaņģēliskajā ticībā un draudzes kopībā balstītas vienotas sabiedrības modelis; ideālajā redzējumā bibliotēkas, grāmatas un zināšanas bija pieejamas visiem.

Lai gan lielākoties rodamas pieticīgas un fragmentāras ziņas, tomēr 1524. gada “Aicinājuma rātskungiem” ietekme vērojama vairāku reformēto pilsētu baznīcas kārtībās Ziemeļvācijā. Zīmīgi, ka grāmatu krājumu uzturēšana un pilsētas vai draudzes bibliotēku iekārtošanas jautājums izrādījās īpaši svarīgs tuvam Lutera līdzgaitniekam un draugam - t.s. *Doctor Pommeranus* (Pomerānijas doktoram) Johanenam Bugenhāgenam (*Bugenhagen*, 1485 - 1558), vēsturniekam un akadēmiskam teologam Vitembergā; Pomerānijas baznīcas dzīves organizētājam superintendenta amatā. Bugenhāgens bija izveidojis 10 protestantiskas baznīcas kārtības (1528 – 1544), kā pirmajai - Braunšveigas pilsētai (1528), tad Hamburgai (1528/1529), Lībekai (1530-1532), vēlāk visai Pomerānijas hercogistei (1534-1535). Vairākās Bugenhāgena baznīcas kārtībās iekļauti artikuli, kas, pielāgojoties vietējai situācijai, skaidro, kā pienākas rīkoties ar draudzes un/vai pilsētas rīcībā esošajām grāmatām. Lielākoties tā nācās risināt likvidēto klosteru un baznīcu grāmatu krājumu likteni. Piemēram, Braunšveigas baznīcas kārtības (1528) artikulā “Par bibliotēku” (*Van der librye*) teikts:

“nedrīkst pieļaut, ka panīkst bibliotēka pie Sv. Andreja [baznīcas], bet labāk lai ir tā, ka ar laiku labās grāmatas vairojas, jo sevišķi tās, par kurām visi nespēj samaksāt, kā visas Augustīna grāmatas, visas Ambrosija, visas Hieronīma u.c. Lai gan visi doktori vadās pēc Svētajiem rakstiem, kā tas tiek prasīts un rakstīts, tomēr pa laikam parādās dažas tādas lietas, kam tās ir īpaši nepieciešamas. Šī bibliotēka ar visu tai piederošo ir visu draudžu kases kungu pārziņā (*De librye by sunte Andrees schal me nicht voruallen laten / sonder leuer mit der tidt / wat guder böke mehr vpschaffen / besundergen sulke de alle man nicht mach to betalen / alse alle böke Augustini / alle Ambrosij / alle Hieronymi etc. Wente wo wol me alle doctores möt richten na der hilgen scriff / alse se suluest hebben begeret vnde gescreenen / so vallen doch to tiden etlike saken vohr / dar me se sonderich to bedarff etc. Disse librye mit örem tobehöre schal allen Schat Casten heren in allen paren beualen syn. S. [127]).*

Tā Bugenhāgens Braunšveigas pilsētai un reformētajai baznīcas pārvaldei norādīja, kādā veidā tai jā rūpējas par izcilo Sv. Andreja baznīcas bibliotēku, kas bija iekārtota jau 1412./1422. gados un atradās tai īpaši būvētā atsevišķā ēkā.

Savukārt 1535. gadā izdotās Pomerānijas baznīcas kārtības artikuls “Par grāmatu krātuvēm” (*Van Librien*) norādīja uz visai nepatīkamu un nepieņemamu situāciju hercogistē; bija vērojams, ka līdz ar klosteru slēgšanu to grāmatu krājumi ir pamesti un izvazāti. Artikuls prasīja ieviest kārtību:

“un pilsētās un draudzēs un klosteros ir dažas grāmatu krātuves (*Liberien*), kurās ir dažas labas grāmatas, ar kurām tagad briesmīgi un apkaunojoši apietas. Tad vajag pavēlēt un norādīt, ka tās ir jāsavāc un jāsakārto, lai tās tiktu nogādātas uz minētās pilsētas kopīgo bibliotēku, priekš mācītājiem, sludinātājiem, mācītājiem, skolniekiem un mācekļiem utt. (*Unde syndt ynn den Steden ynn Parhen vnde Klöstern etlike Librien, dar denne etlike gude bökere ynne synd, welcke ytzunder yemmerlick vnde schmelick vörkamen vnde vörbracht werdden, dat men dar öuer ock beuelen vnde vörordenen*

wylle, dat solcke wol tho hope vorsammet werden, vnde ynn eyner yewelicken Stad eyne gemeyne Liberie gehalten werde, vör de Parners, Predikers, Scholmesters vnde Scholgesellen etc. Bl.[C verso]).

Lai gan senāko luterisko Rīgas baznīcas kārtību (1530) rāte uzdeva izveidot ataicinātajam Kēnigsbergas teologam Johanam Brīsmānam (*Briesmann*, 1488-1549), un tajā nav iekļauts artikuls par bibliotēku, ir svarīgi zināt, ka ar pirmā Rīgas reformatoriski noskaņotā sludinātāja, drīzumā - Rīgas rātes ieceltā Sv.Pētera baznīcas arhidiakona Andreasa Knopkes (*Knöpke, Knopken*, ap 1468 – 1539) starpniecību viņa Treptovas skolotāja un atbalstītāja Bugenhāgena uzskati izplatījās arī Rīgā. Bugenhāgens ir sarakstījis ievadu Knopkes “Vēstuļu romiešiem skaidrojumam” (*In epistolam ad Rhomanos (...) interpretatio Rigae apud Livonos praelecta (...)*). Vuittenbergae: Nickel Schirlentz, 1524) Turklāt 1525.gadā rīdzinieki saņem Vitenbergā iespiesto Lutera, Bugenhāgena un Melhiora Hofmaņa (*Hoffmann*, 1490-1543) kopdarbu "Kristīga pamācība Livonijai par ārējo dievkalpojumu un vienprātību no M.Lutera un citiem" (*Eyne Christliche vormanung von eusserlichem Gottis dienste vnde eytracht, an die yn lieffland*. Wittenberg: Michael Lotter, 1525); tomēr grāmatas un bibliotēkas Bugenhāgens savā uzrunā nepiemin, tā vietā viņš nopietni mudina livoniešus atturēties no neapvaldītas dzeršanas posta.

„DIEVA LĀDE“ UN KOPĪGAIS LABUMS

Bugenhāgena baznīcas kārtības liecina vēl arī par kādu reformācijas laika jaunievedumu, kam tieša saistība ar klosteriem atsavināto vērtību pārvaldību un draudzes/kopienas īpašumiem, tātad arī ar grāmatu krājumiem. Šādi tiek meklēts un atrasts veids, kā garīdzniecības un baznīcas īpašumus pārveidot par laicīgiem. Proti, par t.s. “Dieva lādi” (*Gotteskasten*) jeb draudzes kolektes kasi, ko kopīgi pārvalda izvēlēti “kastes (t.i., kases) kungji” – (Luteram - kopā desmit) draudzes un rātes pārstāvji, kam pienākas uzskaitīt līdzekļus un reizi gadā draudzei publiski atskaitīties. Kases kungu pārziņā atradās draudzes trūcīgo labā savāktie ziedojumi, testamentāri saņemtie naudas novēlējumi, dāvinājumi, ieņēmumi no svētdarbībām u.tml., kas tika glabāti četrām atslēgām noslēgtajā baznīcas “Dieva lādē”, drošā vietā. Lutera norādījumi par kopīgas draudzes kases ierīkošanu bija izdoti jau 1523. gadā (*Ordnung eines gemeinen Kastens. Ratschlag, wie die geistlichen Güter zu handeln sind*. 1523). Lutera paraugu bija kalpojuši 1522. gadā izveidotās Leiznigas (Saksija) kases noteikumi (*Leisniger Kastenordnung*) rokkrakstā, ko viņš augstu vērtēja. Lutera ieskatā kopīgā kase mācīja kristīgu mīlestību un kalpoja draudzes kopības garam, kopīgajam labumam. No “Dieva kases” līdzekļiem draudze varēja atalgot pašu izvēlēto sprediķotāju, skolotāju, ērģelnieku (maksāt tiem algas un apmaksāt dzīvokli). Reformācijas notikumu gaita liecina, ka kases kungu pārziņā tika nodotas arī citas vērtības, vispirms jau reformācijas baznīcu grautiņos izņemtās klosteru un baznīcu sudrablietas; šāda kārtība tika ieviesta daudzās protestantu pilsētās, ko apliecina arī vairākas Bugenhāgena veidotās baznīcas kārtības. Kā redzams, kases kungu pārziņā tika nodotas arī bibliotēkas un atsavinātās klosteru grāmatas. Vērts atgādināt Rammes apliecinājumā teikto, ka Pelēka klosterā grāmatas nu ir “drošās rokās, nodotas vispārīgam labumam” (to truer hant thom gemen[ne] bestenn). Atpazīstot šajā izteikumā Aristoteļa „Nīkomaha ētikā” (I, 5-7) aplūkotu *summum bonum* (augstākais labums) ideju, tāpat arī Akvīnas Toma sholastikā un kanoniskajās tiesībās fiksēto jēdzienu *bonum commune* (kopīgais labums), jāsaprot, ka Rīgā šajā situācijā īstenots Lutera svarīgais draudzes un kopienas kopīgā labuma princips.

REFORMĀCIJA RĪGĀ UN KLOSTERU GRAUTIŅI

Jau kopš 1521. gada jūnija Andreass Knopke Rīgas Sv. Pētera baznīcā bija sācis sludināt tīru evaņģēliju un jauno Lutera mācību. Knopkes uzskati par patieso evaņģēlisko ticību uz Kristu, īsteno Dieva vārdu un elkdievības pārņemto liekulīgo Romas baznīcu tika izklāstīti 24 tēzēs publiskam disputam 1522. gada 12. jūnijā. Nav droši zināms, kas disputu rīkoja, un kas bija Knopkes oponenti. Pēc Knopkes uzvarošā disputa viņa piekritēju pulks bija vairojies, drīz evaņģēliju sludināja vairāki sprediķotāji, domājams, ka 1523. / 1524. gados kādi klosterbrāļi un klostermāšas bija nolēmuši atstāt klosterus un doties laicīgajā dzīvē. Turklāt Rīgas rāte stingri nostājās Lutera mācības pusē pusē, apliecinot savu pašapziņu un suverenitāti; kā pirmie minami ietekmīgi Rīgas rātes locekļi rātes sekretārs Johans Lomillers (*Lohmüller*, ap 1483-1560), rātskungi Pavels Drelings un Gotke (Godeke) Dirkops (*Gottke (Godeke) Dürkop*, † pirms 1540). Rīgas rāte pati iecēla Knopki arhidiakona amatā, ignorējot arhibīskapu. Lutera jau 1523. gada ziemā bija gandarīts, ka "Evaņģēlijs uzvar un izplatās pie rīdziniekiem, no kuriem nesen saņēmu vēstuli un sūtņi. Tik brīnišķīgs ir Kristus!". Tomēr sasprindzinājums pilsētā arvien pieauga. Raisījās arvien jauni konflikti, kas nereti pārauga fiziskās sadursmēs. Jaunās ticības piekritējus darbībai varēja mudināt Knopkes tēzēs paustie uzskati par elkdievību, proti, svēto pielūgšanu, piemēram, 4. un 8. tēzē teiktais:

"Milzīgs neprāts šodien ir pārņemis tos, kas dažādās vietās dažādus dievekļus piesauc, un tic, ka nedzīvi attēli būtu dievišķās žēlastības spējīgi" (Knopkens, 265.lpp.), "Elkdievji ir tie, kuri ļaudis aizviļ prom no Kristus savos novirzienos, kuri lepojas ar saviem darbiem un svētajiem piedēvē pestīšanu" (Knopkens, 266.lpp.).

Knopkes tēzes vērsās arī pret necienīgiem priesteriem, baznīcu un klosteru klēru: "tie ir tik nomocījušies ar nesaprotamam lūgšanām, ka pestīšanas lasījumam neatliek vietas. Un, pat ja tam būtu bijis laika, viņi to izšķiež pie kausiem, spēlēm, un vēl kaunpilnākām lietām. Tāpēc tie, kas noraida zināšanas, nav vis Dieva priesteri, bet kāda cita" (9. tēze. Knopkens, 267.lpp.)

un:

"Kalpošana (ak vai!) ir nogrimusi liekulībā, un baznīcas mantu izšķiež dīks un nelietderīgs priesteru, mūku un mūķeņu pūlis. Kur tiem vajadzēja gādāt par nabago vajadzībām, tur tie kalpo vēderam un dzīvo izlaidībā, turklāt vēl dievnamus nostiprina ar zeltu un metālu un uztur sev zirgus" (19. tēze. Knopkens, 271.lpp.).

Vispārējais naidīgums vērsās vispirms pret Rīgas franciskāņiem, kas visenerģiskāk pretojās Lutera mācībai. Pēc tam, kad kļuva zināms, ka 1523. gada rudenī franciskāņu ordenis divus pārstāvjus bija nosūtījis uz Romu, lai tiktu panākts, ka pāvests pasludina baznīcas sodu pret Rīgas pilsētu un visiem ķecerībā nonākušajiem luterāņiem, lai tiem uzliktu maksāt lielas soda naudas un liegtu visas privilēģijas, kam varēja būt ļoti smagas saimnieciskas un politiskas sekas (Arbusow 1913, S.28-30). Pretspēku Rīgas "luterāņu sektai" (*contra sectem Luteranam*) neatlaidīgi centās veidot enerģiskākais Rīgas franciskānis Antonijs Bomhovers (*Bomhower*, darbojies 1508-1527), aicinot vērsties pret luterāņu ķeceriem Rīgā gan Romas, gan Vācijas pilsētu garīdzniecību un kārtu sanākumi (reihstāgu) Nirnbergā (1524.gada martā). Ziņas par Bomhoversa darbību bija jau agrāk sasniegušas Rīgu, un Bomhovers atgriežoties tika apcietināts (1524.gada maija beigās); konflikts starp rāti, luterāņiem un franciskāņiem no otras puses kritiski saasinājās. Turklāt rātes pusē nostājās arī Vācu ordenis. Zīmīgu reformācijas laika epizodi (vai leģendu) saglabājusī Dāvida Hitreja (*Chytraeus*, 1530-1600) hronika (kurā gan Rīgas notikumi datēti maldīgi, proti, ar 1523., nevis 1524. gadu, kā vajadzētu). Lai pamudinātu rīdziniekus vēl izlēmīgākai rīcībai, 1524. gadā ordeņa mājas komturs Jirgens no Hētes (*Jürgen*

von Hoete, arī Hermann von Hoyte, mājas komturs Rīgā 1520-1525, komturs Dobelē 1525-1535) nosūtīja Lielās Ģildes tirgotājiem pātagu ar daudziem iesietiem mezglēm, brīdinot:

“ja viņi vēlas saglabāt pilsētu labā stāvoklī, ar šo pātagu vajadzētu padzīt mūkus un altāru priesterus no pilsētas” (*Hermannus Hoyte hat eine grosse peitsche voller knoten auff der Kauffleute Stuben geschickt vnd sie vermahnen lassen daß sie mit derselbigen die Mönche vnd Meßpfaffen aus der Stadt treiben solten wofern sie anders die Stadt in guten zustande erhalten wollten.* Chytraeus, Chronica. Lib.X, p.381).

Lieldienu gavēņa laikā otra Rīgas reformatora, Sv.Jēkaba baznīcas mācītāja Silvestra Tegetmeijera (*Tegetmeyer*, †1552) vēl asāko (un provokatīvo) sprediķu iespaidā sākās baznīcu un klosteru grautiņi. Notikumu datējumā ir vērojamas vairākas pretrunas, bet Rammes apliecinājums vēsta, ka 6. martā (ja var paļauties uz viņa *post factum* teikto) bija cietis franciskāņu klosteris, jādōmā, ap šo laiku tika postīts arī dominikāņu klosteris (ko sauca arī par sprediķotāju (*Prediger-*) vai Melno, *Swarte Kloster*).

Drīz sprediķotāju runu uzkurinātie Rīgas melngalvjī, proti,

“bars parasto jauno brāļu ar dullām, neprātīgām galvām” (*antse gemene hupe der junghen broder myt enen dullen, unsynnygen koppe*) (HauptbuchderSchwarzhäuptervikarie 1481–1585, Dokumentesammlung des Herder-Instituts 120, Nr. 7, S. 39; Pabst, S. 39; Arbusow, 1913. S.43-44)

izpostīja vispirms (10.martā) savu altāri Sv.Pētera baznīcā; drīz (11.martā vai/un 15. martā) jau lielāks pūlis atkārtoti iebruka Sv. Pētera baznīcā un nu arī Sv. Jēkaba baznīcā. Pēc neilga pieklusuma grautiņi atjaunojās pēc tam, kad mūki ar karogiem un svētbildēm bija devušies ierastajā Lielās piektdienas krustagājienā (25. martā) pa pilsētu un uz ārpusi. Bija ievērots, ka procesijā franciskāņi un dominikāņi gājuši dziedādami, ar draudīgi drūmām sejām, itin kā izrādīdami savu protestu pret luterticīgo nodarījumiem. Rīgas arhibīskapam piederīgajā Doma baznīcā Tegetmeiera uzmudināts pūlis ielauzās 26. martā, tātad pēc procesijas, un pāris dienas vēlāk mūki tika izraidīti no pilsētas. Doma baznīca cieta vēl arī 6. maijā. Visur tika saposīti altāri, norautas svētgleznas, izrauti altāros iebūvētie relikvīari, pat sadragātas kapaplāksnes, bet sadauzītās un sabojātās svēto skulptūras sameta kādā nostūrī aiz Sv.Pētera baznīcas, ko tādēļ nosauca par vietu “pie visiem svētajiem” (*ad omnes sanctos*). Jezuītu priesterim Erdmanam Tolgsdorfam (*Tolgsdorff*, ap 1550-1620) zināmais un viņam vēlāk atstāstītais (tulkojumā no latīņu valodas) iekļauts Rīgas Sv.Marijas Magdalēnas klostera vēsturē:

“Tie Rīgā uzsāka niknu karu ar svēto bildēm, ar varu ķerās klāt. Un vispirms visas bildes, bez izšķirības, sameta kaudzē kādā netīrā, tumšā vietā aiz Sv.Pētera baznīcas, un šai vietai tie smejojot deva vārdu, tai jāsaucas “pie visiem svētajiem”. Tad vienā dienā tos nejēdzība un neprāts noveda tik tālu, ka tie visas Kristus un svēto bildes no minētās vietas un no citurienes, visas kopā, izveda no pilsētas un iemeta lielā aizdedzinātā sārta un sadedzināja pelnos, īpaši tie izrādīja savu naidīgumu pret daudzām skaistām vissvētākās jaunavas Dievmātes Marijas bildēm, kuru to grēcīgās mutes kliezot sauca par burvi” (*...haben die von Riga mit den heiligen Bildern einen hefftigen Krieg angefangen, mit Macht Handt angelegt, vnnnd erstlich zwar alle Bilder, ohne Vnderschied, an ein vnsaubers finsters Ort, hinder S.Peters Kirchen, vber einen hauffen geworffen, welchem Ort sie spottweiss den Namen geben, dass es solle heissen Zu allen Heiligen. Hernach hat sie die Wuth vnd Vnnsinnigkeit, eines Tags dahin getrieben, dass sie alle Bilder Christi, vnd der Heiligen, von besagten Ort, vnd sonst allenthalben zusamb gebracht, für die Statt hinauß geführt, auff einen grossen angezündeten Scheiterhauffen geworffen, vnd zu Aschen verbrennt, sonderlich aber haben sie iren Grimmigen erzeugt, wider die mancherley schöne Bilder, der aller seligsten vnd jungkfräwlichen Mutter Gottes Marie, die sie mit Gotteslästerlichem Mund für eine Zauberin genennet vnnnd außgeschreyen.* Historische Erzählung, S.8-9).

Luterticīgo skatījumā svētbilžu iznīcināšana bija Dieva gribas izpaudums, Svēto rakstu vārda piepildījums. Tomēr radikalizējusies ticības degsme gāja roku rokā ar primitīvu postītprīeku, laupītkāri un mantkāribu.

Ziņas par grautiņos postīto baznīcu un klosteru vērtību likteni ir fragmentāras un ļoti lakoniskas. Tomēr vienlaikus bija vērojami visai praktiski centieni paglābt pašu vērtīgāko, proti, baznīcas sudrabu, un nodot atsavinātos priekšmetus rātes pārziņā. Zināms, ka jau 6. martā postītā Sv. Pētera baznīcas Melngalvju altāra svečturus un kausus pārnesa uz Melngalvju namu. Bet pēc rātes rīkojuma Sv. Jēkaba baznīcas vērtības 11.marta grautiņā tika paglābtas; divās lādēs salika kausus, patenas, svečturus un citus priekšmetus, ko kopā ar lielajām monstrancēm aiznesa uz rātsnamu; uz turieni tika nogādāti arī 6. maijā atsavinātie Doma baznīcas priekšmeti. Jāpieņem, ka pāris mēnešu laikā rātsnamā uzkrājās ievērojams skaits katoļiem atņemto baznīcas un klosteru vērtību. Varbūt tikai vienam katoļu klosterim izdevās nosargāt un paslēpt savus altāra priekšmetus; Tolgsdorfam bija zināms, kā Sv.Marijas Magdalēnas klostera mūķene Anna Netkena (*Nötken*, † 1591) bija izglābusi liturģiskos priekšmetus (12 kausus, patēnas, monstranci), sudraba un zelta krustus ar relikvijām, dažus lielus no zelta diegiem un dārgakmeņiem skaisti darinātus kroņus, kurus bija ierasts likt uz svētbildēm, 50 priesteru apģērbus un greznas altāra segas u.c.): viņa minētās lietas salikusi lādēs, kas slepenībā tika apraktas baznīcā zem grīdas (*Historische Erzhlung*, S.14). Tomēr katoļu garīdzniecībai nācās pamest pilsētu tādā steigā, ka lielāko daļu vērtību tie visdrīzāk nepaspēja paslēpt vai paņemt līdzī. Tā notika ar Rīgas franciskāņiem. 1524. gada 2. aprīlī no rīta izraidītie franciskāņu mūki devās ārā pa pilsētas vārtiem (*Arbusow*, 1913, S.46) uz Limbažu franciskāņu klosteri; jādodomā, ka ap šo laiku tika izraidīti arī dominikāņi. 1524. gada 4. maijā no Rīgas tika izraidīti visa katoļu garīdzniecība. Baznīcās vairs nenotika katoļu dievkalpojumi, klosteri tika slēgti, to ēkas nonāca rātes pārziņā, tās tika pārdotas, pārveidotas, izīrētas. Franciskāņu Sv.Katrīnas klostera ēkas tika gandrīz pilnībā nojauktas. Reformācijas uzvaras un franciskāņu padzīšanas simbols ir akmenī kalta izraidītā mūka figūra virs Bīskapa vārtiem (tagad skulptūra atrodas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā), tāpat kā ordeņa komtura Hētes sūtītā mezglotā pātaga, kas agrāk karājusies Melngalvju namā. Vēsturnieks Johans Kristofs Broce (*Brotze*, 1742-1823) 18.gs. beigās bija uzzīmējis un aprakstījis abus priekšmetus (*Brotze J.Chr. Sammlung verschiedner Liefländischer Monumente... Bd.IV, Bll. 8, 15. LUAB*). Broce piezīmējis, ka pātagai līdzās pie sienas agrāk bijusi skārda plāksne ar Hētes teiktajiem vārdiem, kas tuvi Hitrejas hronikā rakstītajam. Pātagu likts noņemt katoļticīgā Vidzemes ģenerālgubernatora Džordža (Georga) Brauna (*Browne*, 1762—1792) laikā.

“DIEVA LĀDE” jeb “NABAGU KASTE” UN KLOSTERU GRĀMATAS

1524. gada izskaņā Reformācijas būtiskākās norises Rīgā bija beigušās, luterticība bija uzvarējusi. Neapšaubāmi, baznīcu grautiņos gāja zudībā milzīgs sakrālās mākslas darbu skaits, unikāli mākslas darbi un lielas vērtības, Rīga gandrīz pilnībā zaudēja viduslaiku mākslu. Iznākumā Rīgas rātes pārziņā nonāca gan klosteru un baznīcu nekustamie un kustamie īpašumi, gan atsavinātie un nosargātie liturģiskie priekšmeti. Rīgas rātei, tāpat kā citu luterisko pilsētu maģistrātiem, nācās risināt jautājumu par šo vērtību pārvaldību. Par dārgajiem sudraba un zelta priekšmetiem Rīgas rāte izrādīja saprotamu interesi un gādāja par to saglabāšanu, tomēr visdrīzāk mantisku apsvērumu vārdā. Sākotnēji Sv.Jēkaba baznīcas atsavināto vērtību pārraudzību uzdeva trim uzticamiem rātes locekļiem - diviem birģermeistariem - Sv. Ģertrūdes baznīcas pārstāvim Jirgenam Kēnigam (*König, Konynk, Konigk*), Pavelam Drelingam un rātskungam, kases pārzinim Johanam Duvelam (*Duvel, Teuffel*, † pirms 1537) (*Arbusow, Reformation*, S.299). Lutera aicinājums (1523) par kopīgo “Dieva lādi” jeb “nabagu kasti” piedāvāja risinājumu tālākajai rīcībai. Visai drīz, 24. martā, Rīgā, pie Sv.Pētera baznīcas, tika izveidots jaunais dibinājums, par tā sākotni liecina ieraksts senākajā rēķinu grāmatā : “Anno

1524 ceturtdienā pirms Lieldienām Sv. Pētera baznīcā tika ierīkota nabagu lāde” (*Armen Kiste*) . Lai Dievs mūžam slavēts! Uz noteiktu laiku tika norīkoti 7 vīri, kam nabagiem par labu jāpārstāv šī kaste : Pauls Drelinga kungs (...)” (Arbusow, Reformation, S. 300-301). Pirmo Rīgas evaņģēlisko nabagu kasi kopīgi pārvaldīja septiņi pārziņi - rātes, Lielās Ģildes un Mazās Ģildes pārstāvji, katru no šīm institūcijām pārstāvēja 2 vīri, viens vīrs pārstāvēja nastu nesēju brālību. Birģermeistars Drelings bija “Dieva jeb nabagu kastes” galvenais pārzinis, kura pārziņā bija ne tikai naudas līdzekļi, atsavinātās baznīcu vērtslietas un liturģiskie priekšmeti. Bet grautiņos nopietni cieta arī klosteru bibliotēkas, bez pēdām gāja bojā lielākā daļa Rīgas baznīcu liturģisko grāmatu un rokrakstu, par tiem trūkst jebkādu liecību. Zināms gan, ka 1524. gada 6. marta grautiņā tika iznīcinātas Sv.Pētera baznīcas Melngalvju altāra lielā un mazā misāle. Nav vairs noskaidrojams, cik daudz liturģisko grāmatu tolaik bijis Rīgas baznīcās; to skaits varētu būt vismaz ap simtu. Jāņem vērā, ka uz katra no Rīgas baznīcu altāriem pienācās atrasties vimaz vienai misālei, dziedājumu grāmatai (*Antiphonarium*), evaņģēlijiem (*Evangeliar*), bet bija nepieciešamas tāpat dievkalpojumu tekstu krājums - epistolārs (*Epistolarium*), stundu lūgšanu grāmata (*Breviarium*) un vēl vairāku veidu liturģiskās grāmatas; savukārt altāru skaits katrā no Rīgas baznīcām bija skaitāms desmitos: Sv. Marijas Magdalēnas baznīcā bija 12 altāri, Doma baznīcā – aptuveni 32 altāri. Pašlaik vērojams, ka reformāciju Rīgā bija pārdzīvojušas tikai 2 misāles, kā arī viens Rīgas arhibīskapijai domātais iespiestais breviārijs (*Breviarium Rigense*. Paris [pro Amsterdam]: Guillermus Korver, 1513. LUAB).

Nikolausa Rammes sastādītais dokuments apstiprina, ka Drelinga un Rīgas “Dieva kastes” pārziņā bija nodotas arī piecas franciskāņu Pelēkā klostera grāmatas, jādodomā, ka vēlāk tām pievienojās citi franciskāņu un arī dominikāņu klostera bibliotēku sējumi. Kā spriežams pēc pieminētajiem Lutera aicinājumiem un Bugenhāgena baznīcas kārtībām, tad šāda notikumu gaita bija raksturīga daudzām reformācijas viļņu apņemtajām pilsētām. Mūku atstātajos klosteros grāmatas ilgstoši palika nepieskatītas un gāja zudībā. Piemēram, pēc grautiņa Kēnigsbergas franciskāņu klosterī (arī 1524.gada Lieldienās) Vācu ordeņa kanclers 1524.gada 5.jūnijā rakstītā vēstulē norādīja, ka sarunā ar ordeņa mestru par mūku grāmatām ir jāklusē, tās nav pelnījušas ievērību (Lemmens, S. 69, Nr. 298). Jāsaprot, ka pret grāmatu un bibliotēku vērsta agresija vienmēr ir bijis simbolisks akts, centiens iznīcināt nepieņemamas vai kaitīgas zināšanas, iedragāt konfesionālas un/vai nacionālas identitātes un piederības apziņu. Skopās laikmeta liecības tomēr ļauj noprast, ka ne luterticīgie, ne katoļi klosteru grāmatas nebija ierindojuši augsti vērtējamu un rūpīgi sargājamu vērtību kategorijā.

1524. gada dievnamu un klosteru izlauptšana un apgānīšana bija viens no smagākajiem Lutera mācībā pārgājušo Rīgas pilsoņu nodarījumiem katoliskajai baznīcai. Vēloties atgūt baznīcas īpašumus un atjaunot savas laicīga un garīga kunga tiesības bīskapijā, Rīgas arhibīskaps (1528-1539) Tomass Šēnings (*Schöning*, ?-1539) lika nopratināt notikumu lieciniekus (1528. gadā Turaidā), piedalījās pārrunās Livonijas kārtu sapulcēs un landtāgos, apsūdzēja Rīgu reihstāgā, vēstulēs Prūsijas hercogam u.tml., bet 1532. gadā iesniedza apjomīgu sūdzības rakstu Vācu Svētās Romas impērijas ķeizarskajā kambartiesā Veclārā (*Reichskammergericht Wetzlar*) pret Rīgas pilsētu, kas tika skatīta vēl ilgus gadus (1532-1540). Cik zināms pašlaik, Rīgas klosteru bibliotēku grāmatu zaudējums vai bojāēja Šēninga apsūdzības rakstā nav pieminēta; arhibīskaps Prūsijas markgrāfam iesniegtajā vēstulē pārmeta Rīgai būtiskākus pāridarījumus:

”...baznīcas un klosterus izpostīja, altārus salauza, godājamo dievkalpošanu un svēto mesu atcēla, mūsu kapitulu un garīdzniecību no pilsētas izdzina, mūsu arhibīskapa un viņa namam pietuvināto lietas un zeltu paturēja, (...) baznīcu dārgumus lielā skaitā no baznīcām pie sevis paņēma, piemiņu par svētajiem klosteriem iznīcināja...” (...*kirchen vndt Closter verwüstett, Althar zubrochen, den Löblichen herprachten dinst Gottes vndt*

die Ambt der Heiligen Mehys abgedan, Vnser Capittel vndt Geistlichkeit aus der Stadt gedrunge, Vnser Erzbischofflichen vndt ihre houe Inngenommen, Reethe vndt guldte vorenthalten, (...) der kleinath der kirchen in merklicher anzahl auss der kirchen zu sich genomme, die gedechtniss der heiligen abgedachten Clostere verwüsstet, ... Monumenta Livoniae antiquae, Bd. V, S. 57-58, arī S. 137).

Iespējams, ka arhibīskapa Šēninga un Rīgas rātes ilgstošās sarunas un strīdi par baznīcas īpašumiem rosināja rāti jau līdz ar jaunā arhibīskapa ievēlēšanu (1528), viņa aktīvo darbību ietekmē pārlūkot, apzināt un sakārtot klosteriem atsavinātās vērtības, arī laikabiedru skatījumā mazāk nozīmīgās, proti, grāmatas. Nepārstāstot Rīgas pēcreformācijas laika vēsturi, jāatzīmē, ka rātes centienu pamatmērķis bija panākt pēc iespējas lielāku pilsētas autonomiju, mazināt arhibīskapa ietekmi, un atrast atbalstu autoritatīvos evaņģēliskas pārliecības sabiedrotajos. Strīdu dienaskārtībā daudzus gadus (1528, 1529, 1530, 1532, 1533) viens no svarīgākajiem bija jautājums par Doma baznīcas un Doma kapitula īpašumiem, ko arhibīskaps pieprasīja atdot viņa pārziņā. Iespējams (pievienojoties vēsturnieces Marijas Lācis uzskatam), tā varētu skaidrot citādi grūti izprotamo Rammes apliecinājuma *post factum* jeb atpakaļejošo datējumu, kas izriet tikai no dokumenta vēstījuma. Turklāt apliecinājuma tapšanas datējumu nosakāms vien aptuveni, to ierobežo kopīgās “Dieva kastes” pārziņa un birģermeistara Drelinga amata laiks un Rammes nāve, tātad ap 1528. gadu – līdz aptuveni 1532. gadam. Arī grāmatu atsavināšanas laiks tekstā fiksēts pēc atmiņas, visai aptuveni : ap gavēņa vidu. Tikai vēlākie 20.gs. vēsturnieki šo izteikumu kokretizēja, piesaistot kalendāram. Tāpat Rammes brīvā stilā rakstūtais apliecinājums neatbilst arī tā laika dokumentu veidošanas stingrajām tradīcijām: tas nav ne parakstīts, ne apzīmogots.

RAMMES APLIECINĀJUMS UN PILSĒTAS BIBLIOTĒKA

Nav īsti skaidra arī Nikolausa Rammes loma franciskāņu klostera grāmatu lietā. Agrākais priesteris Nikolauss Ramme (Ramms) ir pirmais Sv. Jēkaba latviešu draudzes evaņģēliskais sprediķotājs no 1524. gada. Ramme dzimis Rīgā, studējis Rostokā (1507), bijis priesteris Limbažu cisterciešu sieviešu klosterī (*Beichtvater, Pater der Nonnen*, 1514). Ramme bija viens tiem garīdzniekiem, kas pārgāja Lutera mācības pusē. Viņš kopā ar Andreasu Knopki piedalījies vētrainā publiskā disputā pret franciskāni Antoniju Bomhoveru par tēmu *sola fide* kas notika laikā no 1526. gada beigām līdz 1527. gada februārim Doma baznīcā un Lielajā Ģildē. Vēlāk Ramme sacerējis baznīcas dziesmu latviešu valodā (1530) par desmit baušļiem, bijis Rīgas alus nesēju brālības rakstvedis.

Ramme tikai ļoti nosacīti būtu dēvējams par pirmo Rīgas pilsētas bibliotēkas pārzini, visticamāk, viņš vienīgi glabājis no Pelēkā jeb Sv. Katrīnas franciskāņu klostera pārņemtās grāmatas. Visdrīzāk, ka apliecinājumā pieminētie pieci sējumi Rammes dzīves laikā varēja atrasties viņa pārziņā Sv. Jēkaba baznīcas telpās. Jāpieņem, ka līdz 16.gs. vidum pirmajiem sējumiem tika pievienoti daudzi citi sējumi - slēgto klosteru grāmatas un rokraksti.

Turoties pie Lutera ieteikumiem un norādījumiem, daudzas katoļu grāmatas un rokraksti (proti, vārds, zināšanas) tomēr tika novērtētas un pasargātas. Domājams, tikai 16.gs. vidū/otrajā pusē rātes pārņemtajām klosteru grāmatām bija atrasta piedienīga pastāvīgā vieta Doma baznīcas sakristejā jeb dārgumu krātuvē. Par to gan liecina tikai viens no senākajiem Rīgas pilsētas bibliotēkas proveniencas ierakstiem lejasvācu valodā:

“Šī grāmata ir aizlienēta no dārgumu krātuves ģērbkambarī, kur atrodas vēl citas vecas grāmatas, kas nākušas no klosteriem un savāktas kopā, un tā ir baznīcas grāmata. Anno 1574” (*Dyt bôk ys va[n] der Thesaurien bauen der Geruekammer gelenet, dar noch older bôke luggen vth dem klöster tho sam[m]ede gedrage[n], vnde ys ey[n] kercke[n] boek Anno 1564*).

Ieraksts grāmatas titullapā: Nicolaus de Blony. Tractatus sacerdotalis de sacramentis. Strassburg: [Georg Hussner], 1487. LUAB. R2435).

Rodas iespaids, ka 16.gs. 2.pusē bibliotēka vēl nav ieguvusi savu vārdu, pilsētas pārziņā esošais grāmatu krājums tiek apzīmēts aprakstoši, norādot uz seno grāmatu atrašanās vietu Doma baznīcas telpās, kā, piemēram, citā, vēl agrāk tapušā piederības ierakstā grāmatai, kas savulaik bija piederējusi dominikāņu klosterim :

“*Liber Bibliothecae Ecclesiae Rigensis 1551*” (Rīgas baznīcas bibliotēkas grāmata. 1551. Ieraksts grāmatā : Jacobus de Voragine. Lombardica historia que a plerisque aurea legenda sanctorum appellatur. Argentinae: [s.e.], 1502. LUAB. R6030)

Rīgas pilsētas bibliotēkas senākā un vērtīgākā krājuma daļa saglabājusies LU Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Pēdējā laika krājuma pētījumi ļauj papildināt zināmo par reformācijā likvidēto klosteru un baznīcu grāmatu klātbūtni un skaitu Rīgas pilsētas bibliotēkas sākumposmā. Var izteikt visai ticamu viedokli, ka drīz pēc 1524. gada Rīgas rātes pārziņā bija nonākuši un līdz mūsdienām saglabājušies kopumā 174 - 176 sējumi (kodeksi), kopskaitā iekļauti gan seniespieddarbi, gan rokraksti. Lielākā daļa ir seniespieddarbi: 134 inkunābulas un 25 - 27 postinkunābulas. No klosteriem un Rīgas baznīcām nākuši 15 ļoti vērtīgi manuskripti, kas tapuši 13.-15.gs. Tomēr jāatzīmē, ka pāris rokraksti un seniespieddarbi Rīgas pilsētas bibliotēkā nonākuši vēlāk, piemēram, Rīgas Sv.Pētera baznīcas liģeru (nesēju) amata altārim 1521. gadā sagādāto *Missale Viburgense* (iespiesta uz pergamenta, Lībekā, 1500. gadā. IK 144) pilsētas bibliotēka nopirka tikai 1890. gadā. Saglabājušies proveniences ieraksti un vēlo viduslaiku oriģināliesējumi daudzos gadījumos ļauj spriest par piederību konkrētai institūcijai; tomēr jāsaprot, ka proveniences pētījumi ne vienmēr spēj dot viennozīmīgu atbildi par sējumu piederību un atribūciju. Par piederību kāda klostera bibliotēkai diezgan droši liecina tas, ka senie vēlo viduslaiku sējumi veidoti kā ķēžu grāmatas, ar apkalumiem un slēdžiem (*libri catenati, cum fibulis et clausurae*), tātad domāti piestiprināšanai pie slīpajām lasāmpultīm. LUAB krājumā ir 76 ķēžu grāmatas, un vēl 40 sējumiem sākotnēji piestiprinātā ķēde ir zudusi; visai ticams, ka šie 116 sējumi piederējuši klosteriem. Par *Bibliotheca Rigensis* simbolu kļuvušais teologa un jurista Graciāna (*Gratianus*, †1158) dekrētu jeb baznīcas kanonisko likumu krājums (*Gratianus. Decretum*. Basel: Bernhard Richel, 1476. IK 76) lepnā vēlo viduslaiku iesējumā ar ķēdi, apkalumiem un slēdžiem arī piederējis kādam klosterim. Tomēr nebūs noskaidrojams, vai Vācijā, visticamāk - Nirnbergas Sv.Katrīnas dominikāņu klostera darbnīcā iesietais milzu foliants vēlāk bija nonācis Rīgas franciskāņu, dominikāņu vai varbūt domkapitula īpašumā.

Pašlaik ar visai augstu ticamības pakāpi var uzskatīt, ka

no Rīgas Sv.Katrīnas franciskāņu observantu klostera bibliotēkas nākuši 25 sējumi;
no Rīgas Sv. Jāņa Kristītāja dominikāņu klostera bibliotēkas nākuši 16 sējumi;
tomēr var pieņemt, ka dominikāņiem varētu būt piederējuši vēl 14 sējumi;
no nenosākamajiem Rīgas klosteriem – 11 sējumi;
no Rīgas Sv.Pētera baznīcas – 1 iespieddarbs (*Missale Viburgense*, 1500. IK 144);
no Rīgas Doma baznīcas un Doma konventa – 2 vai 3 sējumi.

Rīgas franciskāņu un dominikāņu klosteru bibliotēku rekonstrukcija un mūsdienīgs klosteru krājuma izvērtējums būs nepieciešams, vilinošs, bet ļoti izaicinošs nākotnes uzdevums.

Rīgas klosteriem piederējušo rokrakstu un seniespieddarbu pētījumi jau tagad ļauj secināt, ka būtiski jāpārskata veidoklis, kas pausts pirmo reformatoru polemiskajos uzbrukumos klosteru garīdniecībai, pārmetot tai dīkdienību un gara trulumu. Var ar pārliecību apgalvot, ka daudzi klosteru brāļi (tāpat arī māsas) un priesteri bija labi izglītoti, intelektuāli aktīvi

kopienas locekļi, kam intensīva lasīšana un rakstīšana bija ikdienas pienākums, intensīva garīgā prakse. Daudzveidīga satura grāmatu krājums kalpoja individuālām teoloģijas studijām, misijas un pastorālajam darbam, pedagoģiskām vajadzībām, likumu un dekrētu krājumi bija nepieciešami komplicētu juridisku jautājumu risinājumiem.

Pilnīgi skaidrs gan ir tas, ka pilsētas bibliotēkā nonāca daudzi Lutera ienīsto sholastu traktāti (tostarp vairāki vērtīgi Duns Skota un Akvīnas Toma darbi), daudzi svēto dzīves apraksti (arī *Legenda aurea*) un kanonisko tiesību (dekrētu) izdevumi. Par laimi, Lutera radikālākie ieteikumi atbrīvoties no sholastikas un dekrētu grāmatām tomēr netika burtiski realizēti. Tāpēc Rīgas pilsētas bibliotēkā joprojām atrodami gan komentāri Aristoteļa loģikai (Tartaretus, Petrus. *Expositio super textu logices Aristotelis*. [Lyon, ca 1500]. IK 181), gan Lombardijas Pētera darbi, piemēram, 1486. gadā Venēcijā iespiestas “Sentences četrās grāmatās” (Petrus Lombardus. *Sententiarum libri IV*. Venezia: Hannibal Foxius et soc. pro Francisco de Madiis, 1486. IK 160). Ipaši vērtīgi ir vairāki izcili Lombardijas Pētera darbu manuskripti, kas nākuši no Rīgas klosteriem : divi Francijā, 13.gs. uz pergamenta pārrakstīti Lombardijas Pētera komentāri “Dāvida psalmiem” (Ms. 5, Ms. 5a), un divi 15.gs. uz papīra rakstīti “Sentenču” noraksti (Ms. 2, Ms.2a).

Kā nojaušams un redzams, senais Rammes apliecinājums ne tuvu nav viennozīmīgi skaidrs dokuments. Īsajā sarakstā nav minēti ne grāmatu izdošanas gadi, ne precīzi nosaukumi. Lai varētu mūsdienās identificēt konkrētus 15. gs. izdevumus, joprojām jārisina komplicēti pētnieciski uzdevumi, ko pirmais uzņēmās kompetentais viduslaiku vēsturnieks Nikolauss Bušs. Ar lielu ticamības pakāpi un labu gribu izteiktie pieņēmumi par senajā dokumentā nosauktajām grāmatām bija balstīti Buša kā vēsturnieka un Rīgas pilsētas bibliotēkas pārziņa augstajā kvalifikācija, pieredzē un pētnieka redzējumā. Buša identificētās franciskāņu klostera inkunābulas zinātniski aprakstītas LU Akadēmiskās bibliotēkas inkunābulu katalogā (*Incunabula Bibliothecae Rigensis*. Rīga: Zinātne, 1993). Kataloga veidotāja Rūta Astra Jēkabsone kopumā pievienojas Buša secinājumiem, lai gan norāda, ka apliecinājumā minētais Kipriāna darbu kopojs ir Štutgartē, ap 1486. gadu izdotā grāmata (Cyprianus T.C. *Opera*, ap 1486. IK 62). Tomēr jau 1910. gadā Bušs šo sējumu nebija uzskatījis par saistāmu ar Rammes minēto izdevumu. Arī vēsturniece Marija Lācis norādījusi, ka Kipriāna 1486. gada darbu izdevums, kas atrodams kopsējumā kā otrais (no četriem), visai apšaubāmi būtu uzskatāms par kvītī nosaukto Kipriāna darbu.

Secināms, ka mūsdienas (kā gadījumā ar Kipriāna izdevumu) viennozīmīgu, pilnīgi drošu atbildi par kāda konkrēta seniespieddarba saistību ar Rammes sarakstā minētajām grāmatām nemaz nevar iegūt.

No apliecinājumā minētajām grāmatām mūsdienās LUAB krājumā saglabājušies vairāki sējumi, kas tikuši identificēti kā sekojošie:

**Biblia Latina*. [Cum glossa ordinaria Walafridi Strabonis aliorumque et interlineari Anselmi Laudunensis et cum postillis ac moralitatibus Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering]. Pars II. Basel: Johann Froben et Johann Petri, 1498. (IK 37/2. R2423).

* Bībeles 6. daļa nav saglabājusies

**Biblia Latina*. Cum postillis Hugonis de Sancto Charo. Pars VI. [Basel: Johann Amerbach pro Anton Koberger,] 1501/1502. (IK 38/2. R 2420)

*Augustinus Aurelius. *Sermones*. Basel: Johann Amerbach, 1494-1495. (IK 23. R2422)

*Cyprianus, Thasscius Caecilius. Opera. [Stuttgart: typographus operis „Maximiliani Imp. Electio“ ca 1486]. (IK 62. Pie inv. R2421). Šajā sējumā (kas klosterī nonācis, visticamāk, no Rīgas jurista un garīdznieka Reinolda Soltrumpa bibliotēkas) apvienoti vairāki izdevumi. Kipriāna darbs ir otrais (IK 62); maz ticams, ka šis sējums ir identificējams ar Rammes pieminēto.

Apliecinājumā pieminētās Bāzeles Bībeles 6. daļa (Biblia Latina. Pars VI) ar franciskāņu sholasta Līras Nikolaja (*Nicolas de Lyre*, ap 1270 –1349) komentāriem nav saglabājusies. Jādomā, ka reizē ar apliecinājumā minēto Bībeles 2. un 6. daļu Rammes pārziņā tomēr nonāca arī pārējās Bībeles daļas; Bāzeles izdevumam (1498) bija kopumā seši sējumi. Rīgas franciskāņu klosterim bija piederēja pilns Bāzeles Bībeles izdevums, to droši apliecina ar vienu roku rakstītie proveniencas ieraksti četrus pašlaik LUAB krājumā atrodamo sējumu titullpās “Liber minoritarum Rigensium” (IK 37/1, IK 37/2, IK 37/3, IK 37/4). Mūsdienās par Bāzeles Bībeles 4. un 6. sējumu nekas vairs nav zināms.

Rammes apliecinājumā īsi nosauktā “Hugo sestā daļa” (*Sexta pars Hugonis*) tika identificēta kā sestais sējums no Štrāsburgā iespiestās septiņu sējumu Bībeles ar franču dominikāņa, kardināla Hugo no Sentšēras (*Hugo de Sancto Caro, Hugues de Saint-Cher*, ap 1200-1263) sprediķiem jeb komentāriem. Var pieņemt, ka t.s. Hugo Bībeles 6.daļai drīz pievienojās pārējās, kas tagad atrodamas LUAB krājumā. Lai gan nevienā no Štrāsburgas Hugo Bībeles sējumiem nav atrodami Rīgas franciskāņu klostera raksturīgie proveniencas ieraksti, jāpieņem, ka minorītiem bija piederējis arī pilns Štrāsburgas Bībeles izdevums (1498-1502) septiņos sējumos.

Un varbūt arī tā, ka skaits (apliecinājumā minētie pieci sējumi, no kuriem saglabājušies visticamāk tikai trīs) nav tik ļoti būtisks, ja nemainīgs ir fakts: Rīgas rāte 1524. gada martā, ap gavēņa vidu (un noteikti arī vēlāk) pārņēma šos un daudzus citus sējumus no slēgto klosteru bibliotēkām.

Vēsturisks paradokss ir tas, ka Rammes sastādītais apliecinājums drīzāk ir aizejošā, kopā ar mūkiem izraidītā laikmeta pēdējā robežzīme, nevis jaunveidotas institūcijas sākotnes dokuments.

Otrs vēsturiskais paradokss liecina, ka savulaik visai apšaubāmā veidā – jaunās ticības apreibināto (un apstulbināto) sarīkotajos katoļu baznīcu un klosteru grautiņos un izlaupišanā iegūtās viduslaiku grāmatas izveidojušas evaņģēliski luteriskas pilsētas publiskās grāmatu krātuves kodolu. Labvēlīga vai neitrāla attieksme pret likvidēto klosteru grāmatām liecina arī par savdabīgu transkonfesionālisma fenomenu saspringtajā konfesionālisma laikmetā, kad ticības piederība daudzkārt kļuva par dzīvības vai nāves jautājumu. Tā pilsētā veidojas jauna intelektuāla tradīcija, kas balstīta protestantismam tik būtiskajā kopības principā. Lai grāmatas un zināšanas kalpotu kopīgam labumam: *commune bonum*, nu jau 500 gadus.

Literatūra (svarīgākā, kārtota hronoloģiski)

1517 Luther, Martin. Disputatio contra scholasticam theologiam [97 Thesen gegen die scholastische Theologie, 26.IV. 1517]. Wittenberg, September 1517. Herzog August Bibliothek, 434.11 Theol. 2°. 2 fol. Pieejams:

<https://www.hab.de/ausstellungen/reformstau/kapitel03/bild04.html>

1517 Luther, Martinus. Amore et studio elucidande veritatis: hec subscripta disputabu[n]tur ...

(Luther, Martin. Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum [Disputaion zur Klärung der Kraft der Ablässe. 95 Thesen. Wittenberg. 31.X.1517). [Nürnberg: Hölzel, 1517. Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz. Signatur: gr. 2" Luth. 54. Pieejams: <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB00003DCA00000000>

1520 Luther, Martin. An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung. Vuittenberg.|| [Melchior Lotter d. J. 1520]. [47] S. Pieejams: urn:nbn:de:bvb:12-bsb00027532-2

1523 Luther, Martin. Ordnung eines gemeinen Kastens. Ratschlag, wie die geistlichen Güter zu handeln sind. [Straßburg] : [Schürer], 1523.[14] Bl. Pieejams: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10206802?page=,1>

1524 Luther, Martin. An die Ratherren aller Stötte Teütfches lands, das sy Christenliche schulen auffrichtē[n] vnd halten sollen. Marthinus Luther Wittenberg. Anno M.D.XXIII. [Ed.9.] [Konstanz] : [Johann Schöffler], [1524]. LUAB, R650

1528 Bugenhagen, Johannes. Der Erbar Stadt Brunswig Christlike ordeninge/ to dēnste dem hilgen Evangelio, Christliker lēve, tucht, freedde unde eynicheit. Ock darunder vele Christlike lere vor de borgere. Dorch Joannem Bugenhagen Pomern bescreven. Wittenberg: Klug, 1528. S. [127]. Pieejams: <http://diglib.hab.de/drucke/gn-1782/start.htm?distype=imgs&image=00127>

1535 Bugenhagen, Johannes. Kercken Ordeninge des gantzen Pamerlandes Dorch de Hochgebaren Foersten vnd Heren Heren Barnym vnde Philips beyde geuedderen vp dem landdage tho Treptow tho eeren dem hilligen Euangelio beslaten. Dorch Doc.Joannem Bugenhagen. Wittenberg: dorch Franz Schlösser, Franz, 1535. Bl.[C verso]. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu Sign.; Pol.6.I.42. Pieejams: <https://kpbc.umk.pl/publication/266972> , image 22

1597 Chyträus, David (1530-1600). Neue Sachssen Chronica: vom Jahr Christi 1500 biß auffs XC VII. Aus dem vermehrten letzten Lateinischen Exemplar vom Autore selbst mit fleis euidirt vnd vbersehen. Band 1: Darinnen die anfahenden sechzehen Bücher der Historien, biß auff das 1550. Jahr begrieffen. Leipzig : Grosse, 1597. Lib.X, S.381.

1614 Tolgsdorff, Erdmann. Historische Erzehlung Von dem Jungkfrawkloster S. Benedictordens zu Rigen, wie wunderbarlich dasselbig von der Zeit an, als sich die Lutherische Ketzerey erhebt, so lang erhalten, biß es den Patribus der Societet Iesv, eyngeantwort vnd vbergeben worden : Auß Dem vberschickten Lateinischen Handtschriftlichen Exemplar von Wort zu Wort verteutscht. Getruckt zu Ingolstatt : in der Ederischen Truckerey, durch Elisabeth Angermayrin Wittib. [post 1.VII. 1614]. S.8-9.

1799 Brotze, Johann Christoph. Proben von Schriftzügen liefländischen Urkunden und Handschriften vom J. [1300] bis zum J. 1561 sorgfältig zusam[m]en getragen und erläutert von Johann Christoph Brotze. Handschrift. Riga, 1799, ergänzt mit anderen Tinte 1800 – nach 1808. LUAB. R4978. Bl. 207a: Quittung auf Papier von Nicolaus Ramme, 1524 [eigentlich nach 1528], die älteste Nachricht über die städtische Bücherei in Riga, Abschrift in Faximile u. Uebersetzung ins hochdeutsch.

1847 Monumenta Livoniae antiquae. Sammlung von Chroniken, Berichten, Urkunden und anderen schriftlichen Denkmalen und Aufsätzen (...). Bd. V I. Bartholomäus Grefenthal's livl. Chronik, herausgegeben von Dr. F.G.v.Bunge. Riga und Leipzig : Eduard Frantzen's Verlags-Comptoir, 1847. S. 57-58.

1910 Busch, Nicolaus. Die älteste Nachricht über die städtische Bücherei in Riga. In: Sitzungsberichte des Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde in Riga. 1910. S. 178-180.

1911 Lemmens, Leonhard. Aus ungedruckten Franziskanerbriefen des XVI. Jahrhunderts. Münster: Aschendorffsche Buchhandlung, 1911. S.2-3, 5, 54, 72, 94-95 (arī par franciskāni Antonu Bomhoveru)

1913 Lemmens, Leonhard. Urkundenbuch der alten sächsischen Franziskanerprovinzen. Bd.1 Die Observantenkustodie Livland und Preußen, Düsseldorf: L. Schwann, 1913. 85 S. Pieejams: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/49417/edition/56821>

1913 Arbusow, Leonid. Die Aktion der Rigaschen Franziskaner gegen das Vordringen des Lutherthums und ihre Folge. Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen

Russlands aus dem Jahre 1913. Riga: Druck von W.F.Häcker, 1913. S. 21- 70; par franciskāņu grāmatu atsavināšanu S. 43.

1921 Arbusow, Leonid. Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland. Leipzig: Heinsius, 1921. S. 292, 300-302, 570-574, 583

1937 Busch, Nikolaus. Nachgelassene Schriften von Nicolaus Busch. II. Band. Die Geschichte der Rigaer Stadtbibliothek und deren Bücher. Red. von L.Arbusow. Hrsg.von der Rigaer Stadtverwaltung, 1937. Riga, 1937. S.1-3.

1937 Bušs, Nikolajs. Dr.phil. h.c. Nikolaja Buša Atstātie raksti. Red.L. Arbusovs. Rīga: Rīgas pils. Valde, 1937. 1.lpp.(apliecinājuma oriģinālteksts) -3.lpp., 69.-70., arī 78.lpp.

1972 Lācis, Marija. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas, Fundamentālās bibliotēkas vēsture. 1524.-1946. Mašīnraksts. Rīga, 1972. LUAB. R2180. 3.-6., 7.-8.lpp.

1993 IK Incunabula Bibliothecae Rigensis: Katalogs. Sast. Rūta Astra Jēkabsons. Rīga: Zinātne, 1993. 8.-10., 21.lpp.; att. (apliecinājums (foto) 10.lpp., pirmās četras grāmatas – 11.lpp.), sk. arī IK 23, 37/2, 38, 62.

2003 Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland, Österreich und Europa. Hrsg. von Bernhard Fabian. Digitalisiert von Günter Kükenhöner. Hildesheim: Olms Neue Medien 2003. Pieejams: <https://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian> Par Magdeburgas pilsētas bibliotēku : [https://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian?Stadtbibliothek_\(Magdeburg\)](https://fabian.sub.uni-goettingen.de/fabian?Stadtbibliothek_(Magdeburg))

2004 Bibliotheca Rigensis 480: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka gadsimtu liecībās : bibliogrāfija. Atb. Red. Līga Krūmiņa. Sast. D.Ivbule, (...) A.Taimiņa. Rīga: LUAB, 2004. Rammes apliecinājums minēts: dokumenta foto 1.lpp.; apraksts nr. 601 (111.lpp.), attēlā uz grāmatas 2. vāka pirmās četras grāmatas.

Attēlā

2007 Garber, Klaus. Schatzhäuser des Geistes: alte Bibliotheken und Büchersammlungen im Baltikum. Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2007. S.55-57.

Par Rammes dalību disputā sk. Andreasa Knopkes vēstuli Tallinas rātei (12.II. 1527), publ.: Hörschelmann D.F. Andreas Knopken, der Reformator Rigas: ein Beitrag zur Kirchengeschichte Livlands. Boehme, 1886, S.73-79 -85. Knopkes vēstule tagad Tallinas pilsētas arhīvā (signatūra TLA.230.1.Bq4; sk. Andreas Knopkens Brief an Revaler Rat über Anton (Antonius) Bomhower | Europeana)

2016 Pabst, Martin. Riga als Beispiel für Städtereformation in Nordosteuropa. 48 S. In: *Reformation in Nordosteuropa*, Bd. 25. 2016. Par Rammes apliecinājumu S.38. Pieejams: https://www.ikgn.de/_media/NOA2016_abhandlung1_pabst%2Cmartin.pdf

2017 Knopkens, Andreass. Vēstules romiešiem skaidrojums, ko kistrinieti Andreass Knopkens ir priekšlasījis livoniešiem Rīgā, kur viņš ir draudzes gans. 24. tēzes disputam 1522.gadā Sv.Pētera baznīcā. Projekta darba grupa: Dr.theol. Guntis Kalme, Mg.theol. Ilmārs Rubenis, Kaspars Bankovskis, Sanita Vanaga ; teoloģiskais redaktors Mg.theol. Aleksandrs Bite ; tulkoātājs Kaspars Bankovskis ; literārā redaktore Dr.philol. Ieva Kalniņa; māksliniece Agata Muze; foto: Kristaps Sietiņš; Mārtiņš Gobiņš, tulkojumi angļu un vācu valodā. Rīga: Roberta Feldmaņa fonds, [2017]. xxx, 321 lpp., 16 nenumurētas lpp. ielīmes : faksimili, ilustrācijas.

Fotogrāfijas

1. Nikolausa Rammes sastādītais apliecinājums par grāmatu saņemšanu 1524. gadā. Rokraksts. Ap 1528-1532. LUAB. Foto T.Grīnbergs
2. Trīs Rammes apliecinājumā nosauktās 15.gs. grāmatas un apliecinājums. Foto T.Grīnbergs
3. Mārtiņš Luters. Aicinājums visu vācu pilsētu rātskungiem par kristīgu skolu ierīkošanu un uzturēšanu. [Konstance], 1524. Titullapa
Luther, Martin. An die Ratherren aller Stötte Teütfches lands, das sy Christenliche schulen auffrichtē[n] vnd halten sollen. Marthinus Luther Wittemberg. Anno M.D.XXIII. [Ed.9.] [Konstanz]: [Johann Schöffler], [1524]. LUAB. R650
4. Mārtiņš Luters. Aicinājums visu vācu pilsētu rātskungiem par kristīgu skolu ierīkošanu un uzturēšanu. [Konstance], 1524. Atvērumā - ieteikumi par bibliotēkām un grāmatām
5. Franciskāņu mūks. Skulptūra. Johana Kristofa Broces zīmējums. Akvarelis. 1784 - 1791. Brotze, Johann Christoph. Sammlung verschiedner Lieffländischer Monumente... Bd. IV, Bl. 15. LUAB.
6. Mezglota pātaga, ko nosūtījis Vācu ordeņa mājas komturis Jirgens no Hētes. Johana Kristofa Broces zīmējums. Tuša. 1784 - 1791. Brotze, Johann Christoph. Sammlung verschiedner Lieffländischer Monumente... Bd. IV, Bl. 8. LUAB
7. Albrehts Dīrers (Dürer, 1471-1528), iespējams. Simboliska aina bibliotēkā : divi mūki pazemīgi saņem Sv. Augustīna darbus. Uz viena sējuma – Sv. Augustīna sirds, ko caururbj un ievaino bultas: Tuvākmīlestība un Dieva (Kristus) mīlestība (Amor proximi, Caritas Dei). Kokgriezums. Bāzele, 1495. Augustinus Aurelius. Sermones. Basel: Johann Amerbach, 1494-1495. LUAB. Foto T.Grīnbergs
8. 1574. gada proveniencs ieraksts: „Šī grāmata ir aizlienēta no dārgumu krātuves ģērbkambarī, kur atrodas vēl citas vecas grāmatas, kas nākušas no klosteriem un savāktas kopā, un tā ir baznīcas grāmata. Anno 1574“. Nicolaus de Blony. Tractatus sacerdotalis de sacramentis. Strassburg: [Georg Hussner], 1487. LUAB. R2435
9. Rīgas pilsētas bibliotēkas un LU Akadēmiskās bibliotēkas simbols : teologa un jurista Graciāna (†1158) dekrētu jeb baznīcas kanonisko likumu krājums vēlo viduslaiku iesējumā ar ķēdi, apkalumiem un slēdžiem. Gratianus. Decretum. Basel: Bernhard Richel, 1476. Iesējums: koks, āda, bronza. Dekors bezkrāsas iespaidumā. Vācija, Nirnberga?, Nirnbergas Sv.Katrīnas dominikāņu klostera darbnīca?, 15.gs. 70./80.g. LUAB. Foto T.Grīnbergs
10. Grāmata no Rīgas Sv.Jāņa Kristītāja dominikāņu konventa.
Nicolaus de Ausmo. Supplementum summae Pisanella... Köln: K.Winter von Homborch, 1479. IK 147.
Ieraksts: “Šī grāmata tiek lietota sprediķotāju konventā” (Pertinet liber iste ad usum (...) conventus predicatorum). Iluminēts iniciālis D, attēlā dominikāņu mūks pie lasāmpulsts
11. Dāvida dziesmas ar Lombardijas Pētera ievadu un komentāriem (Psalterium Davidis cum commentariis et praefatione Petri Lombardi). Pergaments. Francija. 13.gs. 305 f. Ms. 5. R2676. LUAB
Foto: iluminēti iniciāļi D ar miniatūrām: attēlots ķēniņš Dāvids runājot; jaunais Dāvids cīņā pret Goliātu, ar lingu un akmeni; Sv.Trīsvienība
12. Grāmata no Rīgas Sv.Katrīnas franciskāņu observantu klostera. Salamana Pamācības (Liber Proverbiorum Salomonis) ar Sv. Bedas Godājamā komentāriem, kas kļūdaini saukti par Sv.Hieronīma komentāriem, un Sv.Hieronīma ievadu; u.c. rokraksti. (Parabola Salomonis [cum commentariis Bedae presbyteri falso Hieronymo attributis et cum praefatione Hieronymi] etc. Pergaments. Francija, Paříze?. 1240-1250. Ms. 4. R2669. LUAB 12a-12b. Foto: Iluminēti iniciāļi O un P, ar zelta foliju. Attēlota sejiņa, čūskas ar suņu galvām, himēras, ornamentī
13. Sākumlapā proveniencs ieraksts: “Piecas Salamana grāmatas ar glosām / Rīgas mazo brāļu” (Quinque libri Salomonis in glossa / fratrum minorum Riga). 15.gs.